

DE STRIJD OM GROND IN COLOMBIA

Politieke achtergrond
campagne 2016

Broederlijk Delen
OMDAT HET ZUIDEN PLANNEN HEEFT

www.broederlijkdelen.be

Inhoud

Een land op weg naar vrede?	3
Grond, natuurlijke rijkdommen en conflict	6
Broederlijk Delen in Colombia	12
De Europese Unie en België dragen verantwoordelijkheid	15

Colombia

FACTS & FIGURES

- ▶ Colombia telt 48 miljoen inwoners. Ongeveer één derde woont op het platteland.
- ▶ De plattelandsbevolking is verdeeld over drie grote bevolkingsgroepen: inheemsen, Afro-Colombianen en (etnisch gemengde) *campesinos* of boeren.
- ▶ Colombia kent sterke economische groei, maar ook grote armoede. Ongeveer 25 procent van de bevolking leeft in armoede, op het platteland meer dan 45 procent.
- ▶ De huidige president van Colombia is Juan Manuel Santos.
- ▶ In Colombia woedt al meer dan 50 jaar een intern gewapend conflict. Sinds 2012 vinden er vredesonderhandelingen plaats.

Tekst: Wies Willems, Thomas Craenen, Moritz Tenthoff
Foto's: Thomas De Boever
Lay-out: Toon Van Wambeke
Tekstcorrectie: Zynke Huysmans
V.U.: Lieve Herijgers, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel

www.broederlijkdelen.be

Een land op weg naar vrede?

Na meer dan een halve eeuw gewapend conflict groeit in Colombia de hoop op een vredesakkoord met de belangrijkste rebellenbewegingen. Maar echte vrede in het land is niet mogelijk zonder een structurele oplossing voor de grondproblematiek. Ongeveer 1 procent van de eigenaars heeft vandaag iets meer dan de helft van de landbouwgrond in handen. Toegang tot grond, en effectieve inspraak over de toekomst van het grondgebied, vormen de basis voor een waardig leven van gemeenschappen op het platteland.

Een geschiedenis van geweld

Colombia kent een lange geschiedenis van politiek geweld en uitsluiting van de bevolking op het platteland. Voor de oorspronkelijke (inheemse) bevolking begint die geschiedenis bij de kolonisatie eind 15de eeuw. Voor de zwarte bevolking (de Afro-Colombianen) bij de slavernij begin 16de eeuw. En voor de (etnisch gemengde) boerenbevolking bij het proces van onafhankelijkheid van de Spaanse overheersers, begin 19de eeuw.

Een van de belangrijkste oorzaken van het gewapend conflict dat het land nu al meer dan 50 jaar teistert, is het enorm ongelijke grondbezit, dat zich installeerde tijdens de kolonisering door de Spanjaarden. Deze ongelijke landverdeling en het gebrek aan veiligheid voor de politieke oppositie vormden de oorspronkelijke drijfveren voor de oprichting van verschillende guerrillabewegingen. De bekendste en belangrijkste rebellengroep zijn de *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo* (FARC-EP). De FARC-EP ontstonden in 1964, vanuit een communistisch gedachtegoed. Gedurende de daaropvolgende vijftig jaar ontstonden ook verschillende andere guerrillabewegingen, die na vredesbesprekingen weer de wapens neerlegden.

Grootgrondbezitters en politieke en economische elites bewapenden zich om zowel gewapende rebellengroepen als burgerlijke oppositie de kop in te drukken en tegelijkertijd hun politieke en economische macht uit te breiden. Tussen 1958 en 2012 kwamen in het Colombiaanse conflict minstens 220.000 mensen om het leven, waarvan 80 procent burgers. Zo'n 6 miljoen Colombianen zijn binnen hun land op de vlucht (op een totale bevolking van 48 miljoen), en miljoenen anderen hebben het land moeten verlaten. Colombia is na Syrië het land met het grootste aantal interne vluchtelingen ter wereld.

De plattlandsbevolking, die ongeveer een derde van de totale bevolking uitmaakt, wordt het zwaarst getroffen door de aanslepende oorlog. De meerderheid van de slachtoffers van het conflict zijn inwoners van Afro-Colombiaanse, inheemse en boerengemeenschappen. Zij zitten gekneld tussen de strijdende partijen, hebben vaak geen andere optie dan op de vlucht te gaan of worden met geweld gedwongen hun gronden te verlaten. Sinds 2010 is er een jaarlijkse toename van ongeveer 250.000 nieuwe interne vluchtelingen¹.

Meer dan de helft van de moordpartijen gedurende het conflict werd begaan door paramilitairen²: 'zelfverdedigingsmilities' die oorspronkelijk door het leger en grootgrondbezitters werden opgericht om mee de rebellen te bestrijden. Vaak hebben ze banden met economische en politieke elites. De regering erkent deze groepen echter niet als een officiële partij in het conflict (officieel zijn ze sinds 2005 ontbonden) en benoemt ze als criminele bendes³.

Het conflict verscheurde het land en versterkte de historische ongelijkheden. 1,1 procent van de eigenaars in het land heeft vandaag 52,2 procent van de landbouwgrond in handen⁴. 8 miljoen hectare grond, of 14 procent van het Colombiaanse grondgebied, werd in de loop van het conflict verlaten of veranderde van eigenaar⁵.

1 Informe del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre la situación de los derechos humanos en Colombia, 2015.

2 ¡BASTA YA! Colombia: Memorias de guerra y dignidad. Bogotá: Imprenta Nacional, 2013.

3 Un título de propiedad no basta. Por una restitución sostenible de tierras en Colombia.

Amnistía Internacional, 2014.

4 <http://www.elespectador.com/noticias/politica/acuerdos-positivos-y-ambiciosos-articulo-519278>

5 ¡BASTA YA! Colombia: Memorias de guerra y dignidad. Bogotá: Imprenta Nacional, 2013.

"Geen oorlog meer"

Vredesonderhandelingen in Havana

De voorbije vijftien jaar voerde de regering een zwaar offensief tegen de FARC-EP. Het Plan Colombia (2000), onder het bewind van presidenten Pastrana (1998-2002) en Uribe (2002-2010), zorgde op twaalf jaar tijd voor een verdrievoudiging van het defensiebudget van Colombia en een uitbreiding van de legermanschappen met 75 procent – met steun van de Verenigde Staten. Tussen 2000 en 2012 werden de FARC-EP met twee derde gereduceerd. Vandaag telt de groep nog zo'n 7.000 leden⁶.

De regering van de huidige president Juan Manuel Santos voert sinds 2012 in Cuba vredesgesprekken met de FARC-EP. Tegelijk blijft ook het militaire offensief tegen de rebellen doorgaan. De vredesgesprekken verlopen moeizaam. Tot nu toe werden voorlopige deelakkoorden bereikt over verschillende agendapunten: rurale ontwikkeling (bv. overheidssteun in de vorm van kredieten voor boeren en sociale voorzieningen), politieke participatie van de FARC-EP, het uitbannen van de illegale drugsteelt en de oprichting van een tijdelijke rechtbank voor de berechting van oorlogsmisdaden (bv. ontvoering, seksueel geweld, gewelddadige grondtoe-eigening, moord). De FARC-EP engageerden zich ook om met de regering samen te werken aan de verwijdering van landmijnen en de ontwapening van kindsoldaten.

Enkele van de moeilijkste kwesties liggen echter nog op de onderhandelingstafel: de ontwapening van de strijders en hun re-integratie in de samenleving; en de manier waarop een definitief akkoord geratificeerd en geïmplementeerd moet worden⁷. Colombia rekent alvast op de internationale gemeenschap voor de ondersteuning van vredesopbouw in de post-conflictfase.

Zelfs al komt het op korte termijn inderdaad tot een definitieve overeenkomst met de FARC-EP, dan nog wacht Colombia een lange en moeizame weg richting echte vrede op het terrein. Er moet bijvoorbeeld ook met de kleinere rebellengroep ELN een vredesakkoord bereikt worden. Daarnaast zijn de allergrootste uitdagingen de effectieve compensatie voor de slachtoffers, een perspectief op een waardige toekomst op het platteland, en de ontbinding van alle gewapende actoren.

6 <http://colombiapace.org/2015/06/23/colombias-peace-process-some-frequently-asked-questions/>
7 Idem

Grond als sleutelement

De herverdeling van grond speelt een sleutelrol in de opbouw van vrede in Colombia. Traditioneel heeft het grondbezit in het land een sterk informeel karakter. Vaak zijn er geen officiële eigenaars van gronden, ook al zijn ze al generaties lang in gebruik of worden ze door gemeenschappen bewoond. Het recht van de sterkste leidt ertoe dat mensen gemakkelijk verdreven kunnen worden. Doorheen de voorbije decennia zijn er vanuit de Colombiaanse overheid verschillende pogingen gedaan om deze historische informaliteit en ongelijkheid aan te pakken, gronden formeel terug te geven aan slachtoffers van het conflict en hun eigendom ook officieel te erkennen.

In 1965 (via Wet 135) richtte de overheid het INCORA op, het Nationaal Instituut voor Landhervorming dat in 2003 werd vervangen door het Instituut voor Rurale Ontwikkeling (INCODER). Naast het teruggeven van gronden aan kleine boeren, had Wet 135 ook tot doel deze gronden productiever te maken en sociale basisvoorzieningen te verschaffen aan plattelandsfamilies. Met Wet 160 (1994) wilde de regering de familiale landbouw verder stimuleren, onder meer via subsidies. Volgens het INCODER werden tussen 1960 en 2012 19 miljoen ha grond van de overheid overgedragen aan boerenfamilies⁹.

Er werden doorheen al die jaren echter geen effectieve strategieën voorzien voor de bescherming van deze families, waardoor velen weer snel onteigend werden of het doelwit werden van moorden en bedreigingen. Paramilitairen zijn hiervoor de belangrijkste verantwoordelijken, soms in samenwerking met het leger en ordediensten. Regelmatig werkten zij in dienst van nationale en multinationale bedrijven, die zich op deze manier land konden toe-eigenen. Ook de rebellengroepen zijn verantwoordelijk geweest voor de gewelddadige verdrijving van de bevolking van hun land, maar in mindere mate¹⁰. Om de cirkel rond te maken en eventuele toekomstige schadeclaims te verhinderen, legaliseerden ambtenaren in vele gevallen de gronden die middels geweld waren toegeëigend¹¹.

9 Un título de propiedad no basta. Por una restitución sostenible de tierras en Colombia. Amnistía Internacional, 2014.
10 Idem
11 Idem

Vrede gaat om mensenrechten

Het VN-mensenrechtenrapport over Colombia (2015)⁸ benadrukt dat duurzame vrede enkel mogelijk is als de levenscondities van de slachtoffers van het conflict verbeteren. Colombia is een van de meest ongelijke landen in Latijns-Amerika. Vandaag leeft 24,8 procent van de Colombianen in armoede, op het platteland bijna 46 procent. *“Dit ‘andere Colombia’ lijdt het meeste onder het geweld en onder de ongelijke toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, water, veiligheid, justitie en andere diensten. Het is een deel van het land dat nog steeds getekend wordt door het gewapend conflict en sociaaleconomische uitsluiting”*, aldus het rapport. Het VN-rapport stelt dat zolang deze ongelijkheden niet aangepakt worden, de mensenrechtensituatie in het land niet zal verbeteren.

De VN waarschuwen daarnaast dat *“de economische groei en ontginning van natuurlijke rijkdommen negatieve effecten kunnen hebben die vooral de meest kwetsbaren zullen treffen, zoals waterschaarste, culturele desintegratie, sociale conflicten en milieuvervuiling”*. Ook de situatie van sociale leiders en mensenrechtenactivisten blijft kritiek in Colombia, onderstrepen de VN. In 2014 waren er officieel 45 moorden op mensenrechtenverdedigers, en bedreigingen tegen bijna 300 anderen.

8 Informe del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre la situación de los derechos humanos en Colombia, 2015.

Het Grondwettelijk Hof van Colombia benadrukte al herhaaldelijk dat slachtoffers wiens gronden onrechtmatig afgenomen werden, het recht hebben op restitutie van hun gronden, woonst en goederen¹². Het meest recente initiatief van de Colombiaanse regering om dit recht in de praktijk om te zetten is de Wet inzake Slachtoffers en Restitutie van Gronden uit 2011 (Wet 1448). Het doel van deze wet is om te voorzien in een stapsgewijze compensatie van geregistreerde slachtoffers van het conflict, te beginnen met administratieve en juridische mechanismes voor het teruggeven en erkennen van gronden.

De wet betekent een belangrijke stap vooruit voor de slachtoffers van het conflict. In een uitgebreid rapport¹³ over de Wet 1448 ziet Amnesty International echter ook nog heel wat obstakels. De grootste uitdaging volgens Amnesty is - nog steeds - het creëren van condities die toelaten dat slachtoffers van illegale grondtoe-eigening naar hun gronden kunnen terugkeren op een veilige en duurzame manier. Naast de blijvende aanwezigheid van gewapende actoren en de gebrekkige staatssteun in veel regio's, wordt deze veilige terugkeer ook belemmerd door het ontwikkelingsmodel dat de regering promoot, waarin grootschalige mijnbouw, energieprojecten en agro-industrie een prominente rol spelen. Hierdoor zouden veel families die terugkeren naar hun gronden, weinig andere opties hebben dan het verkopen of gedwongen afstaan van hun gronden aan agro-industriële en mijnbouwbedrijven.

Daarnaast, benadrukt Amnesty International, is ook de straffeloosheid in het land een van de grootste uitdagingen. De verantwoordelijken voor illegale grondtoe-eigening en geweld mogen niet vrijuit gaan. Er is meer politieke wil nodig voor een structurele oplossing van de grondproblematiek en effectieve gerechtigheid voor de slachtoffers.

¹² Un título de propiedad no basta. Por una restitución sostenible de tierras en Colombia. Amnistía Internacional, 2014.
¹³ Idem

Het grondgebied: meer dan grond alleen

De rurale gemeenschappen, zowel inheemse als Afro-Colombiaanse en boerengemeenschappen, hebben een band met hun grond die de louter productieve waarde hiervan overstijgt: het grondgebied heeft ook een sociale, spirituele en culturele waarde. Het grondgebied omvat de aarde, de ondergrond, het water, de biodiversiteit en het lokale klimaat. De integrale samenhang tussen al deze aspecten is een fundamenteel uitgangspunt. Internationale mensenrechtenverdragen en de nationale grondwet in Colombia erkennen dat inheemse en Afro-Colombiaanse gemeenschappen bijzondere rechten hebben op het voorouderlijke grondgebied dat ze bewonen en inzake de ontwikkeling ervan.

Volgens officiële cijfers zijn er vandaag 1,4 miljoen inheemsen in Colombia, ongeveer 3,4 procent van de totale bevolking. Er bestaan 85 verschillende erkende inheemse volkeren. Meer dan 70 procent van hen woont op het platteland, velen van hen in een van de meer dan 700 inheemse reservaten (*resguardos indígenas*) die door de overheid erkend zijn en in totaal zo'n 27 procent van het nationale grondgebied beslaan. De Afro-Colombianen vormen ongeveer 10 procent van de Colombiaanse bevolking, en leven hoofdzakelijk in kustgebieden. In totaal bezitten ze 170 collectieve landstitels, die rond de 5 miljoen hectare omvatten¹⁴.

De etnisch gemengde *campesinos* (boerenbevolking) bezitten strikt genomen deze specifieke rechten op het grondgebied niet, maar net als de inheemsen en de Afro-Colombianen hebben ook zij volgens de nationale wetgeving recht op de gronden die hen onrechtmatig werden afgenomen (zij kunnen zich dus ook beroepen op Wet 1448 inzake Slachtoffers en Restitutie van Gronden van 2011).

¹⁴ Un título de propiedad no basta. Por una restitución sostenible de tierras en Colombia. Amnistía Internacional, 2014.

Een plattelandsdorp in de regio Cauca

Grond, natuurlijke rijkdommen en conflict

Grootschalige agro-industriële, energie- en mijnbouwprojecten staan centraal in het ontwikkelingsbeleid van de Colombiaanse regering. Deze economische agenda zorgt voor nieuwe conflicten en mensenrechtenschendingen, die verbonden zijn met de grondproblematiek en het gewapend conflict. Gemeenschappen en sociale organisaties verzetten zich en vragen inspraak in beslissingen over de toekomst van hun grondgebied.

Colombia is het land met de grootste biodiversiteit per vierkante kilometer ter wereld¹⁵ en kent een grote rijkdom aan vruchtbare grond en grondstoffen. Het land haalt zijn inkomsten vooral uit de export van ruwe petroleum (42 % van alle export), steenkool (14 %), geraffineerde petroleum (7,3 %), goud (5,4 %) en koffie (3,3 %)¹⁶. De economie kon profiteren van de hoge grondstoffeprijzen van de voorbije vijftien jaar. Colombia is daardoor, ondanks het voortdurende conflict, een van de snelst groeiende economieën van Latijns-Amerika (groei van 4,6 % in 2014¹⁷).

Het economische beleid stelt vijf sectoren of 'locomotieven' van de economie centraal: infrastructuur, huisvesting, mijnbouw en energie, de agro-industrie, en innovatie. De ondersteuning van die sectoren om vervolgens sociaaleconomische doelstellingen te financieren (vrede, gelijkheid en onderwijs), is de achterliggende filosofie van het Nationaal Ontwikkelingsplan 2014-2018 dat de leidraad van het regeringsbeleid vormt. President Santos liet al expliciet verstaan dat deze ontwikkelingsvisie niet ter discussie staat tijdens de vredesgesprekken.

Een belangrijk onderdeel van de regeringsstrategie is de verdere liberalisering van de economie. Lange tijd schuwden buitenlandse investeerders Colombia, vanwege de veiligheidsrisico's en de slechte reputatie van het land. Daar komt vandaag verandering in. De regering werkt hard aan de verbetering van het imago van Colombia (het toerisme neemt bijvoorbeeld jaar na jaar toe) en aan een stabiel kader voor buitenlandse investeringen. Verschillende vrijhandelsakkoorden, sinds 2013 ook met de Europese Unie, moeten de internationale handels- en investeringsrelaties vergemakkelijken. Colombia stelt zich resoluut open voor het buitenland, als een moderne economie met talrijke investeringsopportuniteiten.

15 Minería en Colombia. Fundamentos para superar el modelo extractivista. Contraloría General de la República, 2013.

16 <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/col/>

17 <http://www.worldbank.org/en/country/colombia/overview#1>

Dit beleid, en vooral de ontwikkeling van grootschalige landbouwprojecten en mijnbouw- en energieprojecten, leidt echter ook tot tal van nieuwe conflicten op het Colombiaanse platteland met zowel binnenlandse als buitenlandse bedrijven. Inheemse, Afro-Colombiaanse en boerengemeenschappen, de grootste slachtoffers van het gewapend conflict, wachten in veel gevallen nog steeds op restitutie van hun gronden en vragen van de overheid garanties voor een waardig leven op hun eigen grondgebied, waarbij ze zelf mee beslissen over het ontwikkelingsmodel. Hun inspraak in de economische agenda van de regering is een van de meest heikele punten. De huidige wetgeving in verband met het internationaal erkende recht op vrije, voorafgaande en geïnformeerde raadpleging stemt niet overeen met internationale standaarden en is onvoldoende uitgewerkt. De raadplegingen die op basis van dit gebrekkige kader plaatsvinden, leiden vaak tot grote protesten. De bepaling door de overheid van wie inheems is en wie niet, is bovendien vaak erg arbitrair¹⁸.

We belichten hieronder verschillende problematische sectoren van de ontwikkelingsagenda in Colombia: de agro-industrie, mijnbouw en olieontginning, en energieproductie door waterkrachtcentrales.

Agro-industrie

De op export gerichte agro-industrie is, naast de 'mijnbouw- en energielocomotief', één van de vijf motoren van het economische beleid. De regering hoopt de komende jaren heel wat nieuwe buitenlandse investeringen aan te trekken in de sector. De agro-industrie is vandaag goed voor 6,5 procent van het bruto nationaal inkomen en stelt ongeveer 20 procent van de actieve bevolking tewerk¹⁹. Dit landbouwmodel versterkt echter ook de concentratie van het grondbezit in Colombia in de handen van een kleine economische elite, is vaak verweven met historische grondconflicten en leidt tot nieuwe (gewelddadige) gevallen van grondtoe-eigening. Colombia is wereldwijd een van de grootste uitvoerders van koffie, bananen en bloemen²⁰. Daarnaast worden ook suikerriet en Afrikaanse palm (onder meer voor de productie van agrobrandstoffen) op grote schaal geteeld. Ook de bosbouw (plantages van tropisch hardhout, pijnbomen en eucalyptus) is een sector die zich volop in expansie bevindt. Daarnaast bezitten grootgrondbezitters ook uit-

18 Consulteren of niet? Etnische minderheden vallen gemakkelijk buiten de boot. PAX, 2014.

<http://www.paxvoorvrede.nl/wat-wij-doen/programmas/mijnbouw-en-conflict-in-colombia>

19 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

20 Idem.

Agro-industriële suikerrietteelt in Cauca

gestrekte stukken land voor veeteelt: van de huidige 37,5 miljoen hectare die in Colombia officieel bestemd zijn voor landbouwactiviteiten wordt maar liefst 80 procent ingenomen door terreinen voor veeteelt²¹.

Volgens de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) is Colombia één van de landen ter wereld met het grootste potentieel aan gronden voor landbouwgebruik. De voorbije vijftien jaar richtte het landbouwbeleid in Colombia zich echter steeds meer op agro-industriële productie voor de wereldmarkt, ten koste van de productie van voedsel voor de eigen markt. Tussen 2004 en 2010 steeg de landbouwexport jaarlijks met 13 procent.

21 Extractivismo, conflictos y resistencia. CENSAT, 2014.

Tegelijkertijd groeide de import van basisvoedingsmiddelen uit het buitenland ten koste van de kleine Colombiaanse boeren.

Vooral in de oostelijke departementen van het land namen de investeringen in de agro-industriële sector gestaag toe en kwamen honderdduizenden hectaren in handen van bedrijven en grootgrondbezitters. Agro-industriële bedrijven zoals Cargill, Poligrow en anderen zouden daarbij gebruik hebben gemaakt van illegale manoeuvres zoals massale verdrijving van boeren. Tussen 2002 en 2009 registreerde de regio Meta bijvoorbeeld 130.000 slachtoffers van gedwongen verplaatsingen²².

22 Extractivismo, conflictos y resistencia. CENSAT, 2014.

CASE: suikerriet en *recuperación de tierras* in Cauca

In het zuidwestelijke departement Cauca waar Broederlijk Delen actief is, verdedigt de inheemse Nasa-bevolking van de gemeenschap Huellas Caloto haar historische grondgebied tegen suikerrietplantages op het domein La Emperatriz, in handen van het Colombiaanse bedrijf Incauca (onderdeel van een van de grootste bedrijvenconcerns van Colombia). Tijdens decennia van gewapend conflict kwamen de vruchtbare gronden waar de Nasa oorspronkelijk woonden en voedsel verbouwden, in handen van grootgrondbezitters, en werden de Nasa gedwongen te vluchten naar hoger gelegen gebieden.

In 1991 richtten politie en paramilitairen er een bloedbad aan waarbij 20 mensen om het leven kwamen. In 2000 sprak de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten zich uit over de zaak: de Colombiaanse staat moest haar verantwoordelijkheid accepteren voor de slachtoffers en engageerde zich om 15.600 hectare grond - inclusief de gronden van La Emperatriz - toe te kennen aan de gemeenschap van Huellas Caloto. Maar ondertussen had het bedrijf Incauca de gronden van La Emperatriz ingenomen om er op grote schaal suikerriet te telen, hoofdzakelijk voor de productie van biobrandstoffen (een 'groene woestijn' in de ogen van het Nasa-volk).

Als reactie op het uitblijven van een effectieve oplossing vanuit de regering besloot de Nasa-gemeenschap zelf het heft in handen te nemen en haar gronden op een vreedzame manier terug te claimen, door het suikerriet te verwijderen en op de vrijgemaakte stukken grond voedingsgewassen te telen (bv. maïs, bonen), een proces dat de Nasa *liberación de la Madre Tierra* (of het bevrijden van Moeder Aarde) noemen. Toen de regering in 2010 eindelijk werk maakte van de overdracht van gronden aan de Nasa-gemeenschap, ging het om andere stukken land dan aanvankelijk afgesproken, en kregen de Nasa vooral gronden toegewezen die niet geschikt zijn voor landbouw²³. De gemeenschap besloot dan ook door te gaan met de *liberación* van La Emperatriz.

In maart 2015 begon de meest recente golf van acties van de Nasa, met als belangrijkste argumenten de uitblijvende interventie door de regering voor een echte grondrestitutie aan de gemeenschap, de verdere expansie van suikerrietplantages in de hele streek en de aanhoudende dreiging van gewapende groepen²⁴.

23 Cycles of oppression, cycles of liberation: the Nasa people of Colombia are dispossessed once again. Upside Down World, 15 juni 2015.

24 ASOCIACIÓN CABILDOS INDÍGENAS NORTE DEL CAUCA - ACIN, Resolución No. 051 de 1.996 de la Dirección General de Asuntos Indígenas del Ministerio del Interior

Vreedzame bezetting van een suikerrietplantage in Cauca

Op de vrijgemaakte gronden bouwden ze deze keer ook eenvoudige hutjes. Op 28 mei verscheen een politiemacht van 1.000 agenten ter plaatse. Bijna 300 inheemsen werden daarbij gedwongen het landgoed te verlaten. Eerder was al één jonge Nasa-leider om het leven gekomen bij confrontaties in het naburige stadje Corinto, waarbij ook verschillende gewonden vielen²⁵. Toch blijft de gemeenschap van Huellas Caloto vastberaden om haar voorouderlijke gronden terug te eisen.

Héctor Fabio Dicué, Nasa-leider motiveert het verzet van de Nasa als volgt: *“Voor de Nasa betekent vrede een goed leven op een grondgebied waar we voedsel kunnen produceren en politieke, sociale en culturele activiteiten kunnen organiseren. Onze visie is dat alle levende wezens recht hebben op leven. Vrede betekent samenleven met onze geliefden en in harmonie met de natuur, met respect voor andere groepen die het grondgebied bewonen. (...) Wij winnen niets met een vredesakkoord waarbij in de praktijk gewapende groepen en illegale mijnbouw aanwezig blijven op ons grondgebied, inheemse gemeenschappen niet erkend worden en de industriële landbouw steeds maar verder uitbreidt.”*²⁶

25 Cycles of oppression, cycles of liberation: the Nasa people of Colombia are dispossessed once again. Upside Down World, 15 juni 2015.

26 <http://www.verdadabierta.com/lucha-por-la-tierra/5638-el-nasa-que-no-tenga-tierra-deja-de-ser-nasa-hector-fabio-dicue>

Mijnbouw

Het Nationaal Ontwikkelingsplan 2014-2018 duidt 516 Strategische Mijnbouwzones aan, die zo'n 20 procent van het nationale grondgebied omvatten. Ongeveer 47 procent van alle buitenlandse investeringen in Colombia ging in 2013 naar de olie- en mijnbouwsector²⁷. De Mijnbouwwet van 2001 (Wet 685) effende de weg voor de verregeande liberalisering van de mijnbouwsector, met het oog op grootschalige projecten. Tijdens de regeerperiode van Álvaro Uribe (2002-2010) nam de toegekende grondoppervlakte voor mijnbouw toe met factor acht²⁸. Uribe's opvolger, huidig president Juan Manuel Santos (aan de macht sinds 2010), zet dit ontginningsbeleid verder.

Eind 2012 vonden er (legale) mijnbouwactiviteiten plaats op 1,8 procent van het nationale grondgebied en waren er lopende aanvragen voor mijnbouwactiviteiten op 35 procent van het landoppervlak²⁹. Zowel binnen- als buitenlandse bedrijven bezitten exploratie- en exploitatierechten of hebben interesse in de sector. De Colombiaanse regering promoot de mijnbouwsector met als belangrijkste argumenten dat die nodig is om economische groei te verzekeren, en dat de inkomsten uit mijnbouwactiviteiten (via belastingen en *royalties*) onmisbaar zijn voor de Colombiaanse staatskas, om bijvoorbeeld te investeren in onderwijs.

Hoewel mijnbouw inderdaad inkomsten oplevert voor de staat, is dat argument relatief: Colombia heeft voor mijnbouwbedrijven het meest gunstige belastingregime in de regio. In tegenstelling tot landen als Chili, Bolivia, Peru, Argentinië en Ecuador deed Colombia het voorbije decennium bovendien weinig inspanningen om bedrijfswinsten meer te belasten³⁰. Het gebrek aan een effectief en transparant belastingstelsel zorgt ervoor dat grondstoffenbedrijven in Colombia heel wat extra inkomsten kunnen opstrijken. Zo verloor de Colombiaanse regering in 2009 maar liefst 53 procent van haar mogelijke belastinginkomsten uit mijnbouw-, petroleum- en gasontginning door belastingontwijking vanwege multinationals³¹.

Een uitgebreid en kritisch rapport over de mijnbouwsector in opdracht van de *Contraloría General*³² (het Rekenhof) stelt ernstige vragen bij de plannen van de regering: op vlak van milieu-impact en op vlak van mensenrechten, maar ook met betrekking tot de afhankelijkheid die een economie op basis van mijnbouw creëert. Het rapport waarschuwt dat de massale ontginning van goud, steenkool en andere mineralen op lange termijn schadelijke gevolgen zal hebben voor de economie en de bevolking. Zo houdt de verlening van concessies voor mijnbouw geen rekening met ruimtelijke ordeningsplannen. Zelfs wettelijk beschermde ecologische gebieden komen in aanmerking voor exploitatie. Puur economisch gezien dreigt een te grote afhankelijkheid van grondstoffenwinning bovendien te leiden tot het afremmen van de ontwikkeling van andere economische sectoren.

Vandaag vindt 80 procent van alle mensenrechtenschendingen in het land plaats in gemeenten met mijnbouw- en energieprojecten, net als 87 procent van alle gevallen van gedwongen verhuizing.

27 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

28 Extractivismo, conflictos y resistencia. CENSAT, 2014.

29 Minería en Colombia. Fundamentos para superar el modelo extractivista. Contraloría General de la República, 2013.

30 Colombia Paraíso fiscal para la minería. El Espectador, 6 december 2012.

31 Giving it away: The Consequences of an Unsustainable Mining Policy Colombia. ABColombia, November 2012.

32 Minería en Colombia. Fundamentos para superar el modelo extractivista. Contraloría General de la República, 2013.

90 procent van de schendingen van rechten van inheemsen en de Afro-Colombiaanse bevolking vindt plaats in zones waar de traditionele landbouw en de visvangst door goud- en petroleumwinning vervangen zijn³³. De context van het gewapend conflict, de grondproblematiek en de geweldcultuur versterken de conflicten rond mijnbouw en petroleumwinning. De ontginning van grondstoffen gaat in Colombia gepaard met de controle van grond via militarisering en paramilitarisme, en is daardoor een nieuwe bron van geweld en onderdrukking. Zo zijn er 21 door de overheid aangestelde bataljons die strategische mijnbouw- en energieprojecten moeten beschermen³⁴. Er zijn ook gevallen van mensenrechtenschendingen door paramilitaire groeperingen in opdracht van mijnbouw-multinationals³⁵.

Ook de compensatie van de slachtoffers van het gewapend conflict komt in het gedrang door de 'mijnbouw- en energielocomotief'. Zo blijkt uit het rapport van de *Contraloría* dat gebieden die gevisieerd worden voor mijnbouw vaak een geschiedenis hebben van (gewelddadige) illegale grondtoe-eigening. De Colombiaanse staat is de wettelijke eigenaar van de bodemrijksdommen in de ondergrond. Maar concessies (en aanvragen voor concessies) voor mijnbouwprojecten overlappen in verschillende gevallen met gronden die in aanmerking komen voor restitutie aan gemeenschappen: op 4,5 procent van de totale oppervlakte die bestemd is voor landrestitutie zijn rechten gegeven voor mijnbouwactiviteiten, en nog eens 7,3 procent van diezelfde oppervlakte is in aanvraag voor mijnbouw.

CASE: de steenkoolmijnen in La Guajira en Cesar

Colombia is de grootste steenkoolproducent van Latijns-Amerika en op wereldvlak de vijfde exporteur³⁶. 68 procent van de totale uitvoer gaat naar de Europese Unie, met Nederland als belangrijkste klant³⁷. De steenkoolproductie verdubbelde op vijftien jaar tijd³⁸ en de regering wil de uitbreiding van de sector blijven stimuleren. Maar van de grote winsten uit steenkoolontginning profiteren vooral de mijnbouwbedrijven, zoals een rapport van Broederlijk Delenpartner Pensamiento y Acción Social aantoonde. Een ton steenkool leverde de Colombiaanse staat de voorbije jaren ongeveer 8,3 dollar op, tegenover een gemiddelde prijs van meer dan 85 dollar per ton op de internationale markt³⁹.

De situatie in de noordelijke departementen La Guajira en Cesar illustreert de enorme negatieve sociale en ecologische gevolgen van steenkoolexploitatie. In beide departementen bevinden zich grootschalige projecten van buitenlandse investeerders: het Cerrejóncomplex in La Guajira (eigendom van de bedrijven Anglo American, BHP Billiton en Glencore) en de mijnen van de bedrijven Drummond en Prodeco in het departement Cesar. Cerrejón is na meer dan dertig jaar exploitatie de grootste open steenkoolmijn ter wereld. De mijn zorgde al voor heel wat conflicten met lokale inheemse en Afro-Colombiaanse gemeenschappen, vooral rond waterverbruik en -vervuiling.

33 80% de violaciones a DD.HH. en 2011 fue en municipios mineros. El Espectador, 5 juli 2013.

34 Colombia: militarización al servicio del extractivismo. El Turbión, 20 april 2014. <http://elturbion.com/?p=8935>.

35 The Dark Side of Coal: Paramilitary Violence in the Region of Cesar, Colombia. PAX, 2014.

36 <http://www.worldcoal.org/resources/coal-statistics/>

37 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

38 Briefing note: Extractives in Colombia. Cordaid, mei 2013.

39 Informe sombra de sostenibilidad de las operaciones de Glencore en Colombia. Pensamiento y Acción Social & Arbeitsgruppe Schweiz Kolumbien, 2015.

Er vonden ook al verschillende protesten plaats van mijnwerkers tegen de slechte werkomstandigheden en lage lonen.

De Drummond- en Prodecomijnen in Cesar kwamen in opspraak vanwege banden tussen mijnbouwactiviteiten en geweld door illegale gewapende groepen. Een rapport van de Nederlandse organisatie PAX schat dat paramilitairen in de mijnbouwregio verantwoordelijk zijn voor 59.000 gevallen van gedwongen ontheemding, 2.600 selectieve moorden en 240 slachtoffers van gedwongen verdwijningen⁴⁰. De betrokken bedrijven ontkennen banden te hebben (gehad) met paramilitaire groeperingen. De steenkoolmijnen in de twee departementen worden ook in verband gebracht met heel wat andere problemen, onder meer op milieu- en gezondheidsvlak, en met betrekking tot de restitutie van gronden aan slachtoffers van het gewapend conflict.

Illegale vs. legale goudwinning

Naast steenkoolwinning wil de Colombiaanse regering ook de ontginning van goud verder uitbreiden én formaliseren. Het grootste deel van de goudproductie in het land is vandaag in handen van informele mijnbouwers (volgens de overheid ging het om 87 procent van de totale productie in 2011⁴¹). 'Illegale' goudwinning is een wijdverspreid fenomeen in verschillende streken in Colombia en vormt vaak een belangrijke bron van inkomsten voor gewapende groepen, waardoor goud door de regering ook wel eens de nieuwe cocaïne wordt genoemd. De Verenigde Staten en Zwitserland zijn de belangrijkste importeurs van Colombiaans goud⁴². Illegale mijnbouw zorgt voor heel wat conflicten met lokale gemeenschappen (en intern binnen gemeenschappen), geweld en milieuvervuiling. President Santos wil het fenomeen zowel militair als juridisch bestrijden⁴³.

Ondertussen krijgen steeds meer binnen- en buitenlandse bedrijven van de overheid concessies om op grote schaal (via open-pitmijnbouw) *legaal* goud te ontginnen. Voorbeelden uit andere landen tonen aan dat grootschalige goudmijnbouw een enorme impact heeft op het milieu (bv. het gebruik van cyanide en enorme hoeveelheden water, watervervuiling, gezondheidsproblemen, verwoesting van ecosystemen). Naast gronden die toebehoren aan inheemse, Afro-Colombiaanse en boerengemeenschappen, viseren concessies voor goudmijnbouw bovendien ook ecologisch kwetsbare gebieden, die soms zelfs wettelijk beschermd zijn. Daardoor lokken plannen voor goudmijnbouw overal in het land fel protest uit.

Olie- en gasontginning

Petroleum is traditioneel het belangrijkste exportproduct van Colombia (met de Verenigde Staten als belangrijkste afnemer). De staat haalt 20 procent van haar inkomsten uit olie⁴⁴. De departementen Casanare, Arauca en Meta produceren vandaag het grootste deel (70 %) van alle olie⁴⁵. In verschillende gevallen gaat het om regio's met erg kwetsbare en waardevolle ecosystemen (bv. regenwoud). Net als mijnbouw gaat olieontginning in Colombia gepaard met grote milieu-impact en gewelddadige conflicten om toegang tot grond en natuurlijke rijkdommen. Verschillende grote buitenlandse bedrijven (bv. Pacific Rubeales Energy, Emerald Energy, Shell, Total, ExxonMobil) hebben concessies voor olieontginning in Colombia of vertonen interesse om er in de toekomst olie te exploiteren.

President Andrés Pastrana (1998-2002) voerde een aantal hervormingen door om buitenlandse investeringen, gericht op de verkenning van voorraden (en ontginning) van petroleum, te vergemakkelijken. De daaropvolgende regeringen van Uribe en Santos drukten dit model verder door, terwijl het land profiteerde van de stijgende gas- en olieprijzen op de wereldmarkt. Ecopetrol, de oliemaatschappij die in 1948 gesticht werd en voor 80 procent in handen is van de staat, levert vier vijfde van alle olieproductie in het land en is het oliebedrijf met het grootste kapitaal van Latijns-Amerika⁴⁶. In 2013 ontving de oliesector 13,7 miljard dollar aan buitenlandse investeringen⁴⁷.

Volgens officiële cijfers namen de ontdekte oliereserves de voorbije zeven jaar met 80 procent toe (goed voor 2,4 miljard olievaten), maar raken die voorraden in snel tempo uitgeput. Het land zou nog maar oliereserves voor vijf à zes jaar hebben. Dat was voor de regering reden om in 2014 een nieuw programma te lanceren voor de exploratie van 98 nieuwe olieblokken (een oppervlakte van 18 miljoen hectare). Ze hoopt zo de komende jaren 2,6 miljard dollar investeringen te kunnen aantrekken in de sector, van zowel binnen- als buitenlandse bedrijven. Ongeveer de helft daarvan zijn zogenaamde conventionele reserves, het andere deel (18 blokken) niet-conventionele reserves die zich in schalielagen op grote diepte bevinden, en alleen via de controversiële methode van *fracking* ontgonnen kunnen worden⁴⁸.

Bij *fracking* of hydraulische fracturatie worden diepgelegen rotslagen gekraakt door er grote hoeveelheden water, zand en chemicaliën in te pompen, om er vervolgens, na het breken van deze lagen, het schaliegas en de schalieolie uit te winnen. Door het grote watergebruik, de impact op de ondergrond en ondergrondse waterbronnen en het gebruik van vervuilende stoffen, krijgt deze vorm van ontginning wereldwijd heel wat kritiek. Het debat over *fracking* en de wetgeving daarrond woedt ook in Colombia nog volop. Ook offshore-exploitatie (ontginning van petroleum- en gasvelden die zich op zee bevinden) aan de Atlantische en Pacifische kust behoort tot de plannen van de regering.

Parallel met de oliewinning is ook de gaswinning de laatste jaren fors gestegen: tussen 2007 en 2011 verdubbelde de productie. Gas wordt voorlopig enkel geëxporteerd naar Venezuela, maar Colombia wil ook naar andere landen exporteren. Het Amerikaanse Chevron is momenteel de grootste producent in het land⁴⁹.

44 Colombia buscará en el fracking la alternativa a la baja del petróleo. PanAm Post, 11 augustus 2015.

45 Mining in Colombia: At what cost? PBI Colombia, 2011.

46 Briefing note: Extractives in Colombia. Cordaid, mei 2013.

47 Extractivismo, conflictos y resistencia. CENSAT, 2014.

48 La carrera para conseguir más petróleo. Semana, 25 mei 2014.

49 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

40 The Dark Side of Coal: Paramilitary Violence in the Region of Cesar, Colombia. PAX, 2014.

41 The Mineral Industry of Colombia. United States Geological Survey, 2015.

42 Sistema de información minero Colombiano, 2013. <http://www.simco.gov.co/Inicio/Estad%C3%ADsticas/BoletinesyEstadisticas/tabid/110/Default.aspx?PageContentID=27>

43 Minería ilegal: ¿una nueva guerra? Semana, 1 augustus 2015.

CASE: de U'wa vs. Occidental Petroleum

In het hele land verdedigen inheemse gemeenschappen hun rechten in de context van geplande olie-exploratie en -exploitatie. Een voorbeeld van verzet dat veel (internationale) publieke aandacht en solidariteit kreeg, is de strijd van de inheemse U'wabevolking, in het noordoosten van Colombia, op de grens met Venezuela. Hoewel de U'wa in een erkend inheems reservaat wonen (*resguardo indígena*), verkregen het Amerikaanse bedrijf Occidental Petroleum Corporation (Oxy) en het staatsbedrijf Ecopetrol er begin jaren 1990 een contract om in het territorium van de U'wa naar olie te boren, in een blok van 222.000 hectare groot.

Dankzij de lange strijd van de lokale bevolking, die dreigde met collectieve zelfmoord als de oliewinning zou doorgaan, en een grote internationale solidariteitscampagne, zag het bedrijf zich in 2002 uiteindelijk genoodzaakt om zich terug te trekken uit het gebied van de U'wa. Hun grondgebied blijft echter bedreigd, onder meer door plannen voor een gasplatform en -pijplijn van Ecopetrol in een zone die heilig is voor de U'wa⁵⁰. Zoals de U'wa zijn er talrijke andere inheemse gemeenschappen die zich verzetten tegen olieontginning.

50 <http://amazonwatch.org/work/uwa>

De inheemse wacht in Cauca

Hydro-elektrische projecten

Zoals in verschillende andere Latijns-Amerikaanse landen kent de bouw van stuwdammen voor het opwekken van energie uit waterkracht een stevige opmars in Colombia. In juni 2013 ging het om 133 geregistreerde projecten. Stuwdammen moeten de huidige energiec capaciteit van Colombia met meer dan de helft vergroten⁵¹. Die energie dient vooral om aan de interne vraag van de extractieve industrie te voldoen (mijnbouw, olie- en gasontginning) en voor export naar het buitenland.

Voorstanders verdedigen deze projecten met als argument, dat het onbenut laten van het enorme energiepotentieel uit waterkracht een gemiste kans zou zijn voor het land. Daarnaast stellen ze ook dat het een 'groene' vorm van energieproductie is in tegenstelling tot fossiele brandstoffen.

Maar onder meer het Intergouvernementele Klimaatpanel (IPCC) wees er al op dat megastuwdammen een valse oplossing zijn om klimaatverandering tegen te gaan: in tropische regio's zoals Zuid-Amerika zorgen ze ervoor dat bossen (belangrijke opslagplaatsen van CO₂) onder water komen te staan, en daardoor beginnen te rotten en methaan uitstoten. Soms leiden ze tot de volledige vernietiging van uitgestrekte tropische bosgebieden. Volgens het IPCC zou de totale wereldwijde impact van grote stuwdammen op het klimaat daardoor zelfs nefaster kunnen zijn dan gas- of steenkoolverbranding⁵².

Ook de impact op de rechten van lokale gemeenschappen, vooral zij die direct afhankelijk zijn van rivieren voor hun watervoorziening, is groot. Hydro-elektrische projecten leiden tot de overstrooming van vruchtbare gronden, gedwongen ontheemding van gezinnen (die van landbouw of visvangst leven), erosie van rivieroeveren, omleiding en manipulatie van de natuurlijke waterlopen, verlies aan biodiversiteit en een toename van de voedselonzekerheid. Milieu-impactstudies houden vaak geen of onvoldoende rekening met deze gevolgen en zijn vooral een formaliteit. Net als bij grote mijnbouw- en olieprojecten brengt de bouw van grote stuwdammen ook een toename met zich mee van criminalisering van sociaal protest, of erger: bedreigingen en moorden op sociale leiders die zich verzetten tegen stuwdammen.

51 Extractivismo, conflictos y resistencia. CENSAT, 2014.

52 El Quimbo, Colombia: Enel-Endesa's 'low carbon' hydroelectric racket. The Ecologist, 13 januari 2015.

CASE: El Quimbo

Een van de grootste projecten in Colombia is de El Quimbostuwdam in het zuidelijke departement Huila, die ongeveer 5 procent van de Colombiaanse stroomvoorziening moet leveren. Het El Quimboproject is eigendom van de Italiaans-Spaanse multinational Enel-Endesa, de grootste energieproducent in Latijns-Amerika. In Colombia opereert het bedrijf onder de naam Emgesa. Emgesa investeert meer dan 800 miljoen dollar in El Quimbo.

De stuwdam is gelegen op de Magdalenarivier, de belangrijkste waterloop in het land en voor talrijke gemeenschappen een essentiële levensader. Het project zal meer dan 8.000 hectare vruchtbare grond onder water zetten in zes gemeenten van het departement. Op een groot deel van die oppervlakte telen lokale boerengemeenschappen allerlei gewassen (cacao, rijst, maïs, bananen). Daarnaast zullen ook weides die gebruikt worden voor kleinschalige veeteelt onder water komen te staan. 450 boerenfamilies werden al gedwongen ontheemd⁵³.

El Quimbo heeft een hele geschiedenis achter de rug van onregelmatigheden en misbruiken, zoals onvolledige impactstudies en gebrekkige transparantie. Lokale gemeenschappen werden nooit geraadpleegd. De bevolking organiseerde zich in 2009 in de verzetsbeweging ASOQUIMBO en voerde sindsdien voortdurend acties tegen de bouw van de stuwdam. Manifestaties in 2012 en 2014 werden hardhandig aangepakt door de politie. Ondanks een uitspraak van het Grondwettelijk Hof in 2013, die de impact van de rechten op de lokale gemeenschappen erkent en de staat aanbeveelt om op zoek te gaan naar alternatieve vormen van energieopwekking, kreeg het project uiteindelijk een vergunning van de Colombiaanse staat met fel afgezwakte milieu- en mensenrechtennormen, nadat Emgesa ermee bedreigd had het land te verlaten. In de loop van 2015 zou de stuwdam definitief voltooid moeten zijn.

In verschillende regio's van Colombia verzetten lokale gemeenschappen zich tegen de bouw van grote stuwdammen zoals El Quimbo. Andere geplande projecten zijn onder meer Urrá 1 (in het departement Córdoba waar Broederlijk Delen actief is), Hidrosogamoso (in het departement Santander) en Hidroitango (in Antioquia). Op nationaal niveau verenigen getroffen gemeenschappen zich in de beweging Movimiento Ríos Vivos, die mee ondersteund wordt door Broederlijk Delenpartner CENSAT. De beweging komt op voor de rechten van de lokale bevolking en pleit voor een grondig maatschappelijk debat in Colombia over de problematiek van stuwdammen en het bredere economische model gebaseerd op de ontginning van natuurlijke rijkdommen, dat er onlosmakelijk mee samenhangt. In 2013 werden twee leden van Movimiento Ríos Vivos vermoord en in 2014 en 2015 kregen verschillende leden bedreigingen.

⁵³ El Quimbo, Colombia: Enel-Endesa's 'low carbon' hydroelectric racket. *The Ecologist*, 13 januari 2015.

Broederlijk Delen in Colombia

Broederlijk Delen ondersteunt partnerorganisaties in Colombia die opkomen voor de rechten van slachtoffers van het conflict en ijveren voor duurzame vrede. Broederlijk Delen en zijn partnerorganisaties zijn solidair met gemeenschappen die bedreigd worden door de verschillende gewapende groepen in het conflict en door de ontginning van de natuurlijke rijkdommen binnen hun grondgebied. Deze gemeenschappen vragen respect voor hun eigen levensplannen, zodat ze op een waardige manier kunnen blijven leven op het platteland.

De partnerorganisaties van Broederlijk Delen werken hoofdzakelijk in het departement Cauca in het zuidwesten van Colombia, en in Córdoba in het noorden aan de Caraïbische kust. Beide streken behoren tot de armste in Colombia. Ondanks de sterke onderlinge verschillen, tonen deze regio's duidelijk de verschillende facetten van het gewapend conflict, het ongelijke grondbezit en de ontginning van natuurlijke rijkdommen, en hoe die de rechten van de lokale bevolking schenden.

In **Cauca** is het gewapend conflict nog erg tastbaar. Grote delen van het grondgebied zijn er gemilitariseerd. Er vinden nog regelmatig gevechten plaats. De plattelandsbevolking is verdeeld over de drie grote etnische bevolkingsgroepen: inheemsen, *campesinos* en Afro-Colombianen. Broederlijk Delen werkt samen met basisorganisaties die elk van die groepen vertegenwoordigen. Zij hebben allen te lijden onder het geweld. Hun grondgebied wordt bedreigd door illegale en legale mijnbouw, illegale cocateelt en drugshandel, grootschalige suikerrietplantages, bosmonoculturen of olie-exploratie. Het is geen toeval dat een gebied waar zoveel natuurlijke rijkdommen te vinden zijn, sterk betwist wordt. Meer dan de helft van de grond in de streek (en doorgaans de meest vruchtbare stukken), is in handen van grootgrondbezitters en bedrijven. Toegang hebben tot voldoende grond is echter levensnoodzakelijk voor lokale gemeenschappen. Die situatie leidt vaak tot hevige conflicten tussen etnische groepen die onderling concurreren om de resterende gronden.

In **Córdoba** neemt de concentratie van het grondbezit extreme proporties aan. Paramilitaire groepen hebben er erg veel macht. Gemeenschappen die durven opkomen voor een eerlijkere verdeling van het grondbezit, of slachtoffers van het conflict die hun

grond willen teruggeisen, worden bedreigd. Vele sociale leiders werden in het verleden al vermoord. Sociale organisaties werden kapot gemaakt. Er heerst een klimaat van angst en wantrouwen. In het departement zijn belangrijke mijnbouwprojecten, en bevindt zich één van de meest controversiële waterkrachtcentrales van het land, Urrá I.

Het besef groeit bij inheemsen, *campesinos* en Afro-Colombianen dat zij allen te maken hebben met gelijkaardige bedreigingen. Alleen door samen te werken, kunnen ze zich beschermen. Wederzijds begrip voor elkaars visie, cultuur en manier van leven is een eerste grote stap om de interne conflicten op te lossen en te voorkomen, en wederzijds vertrouwen op te bouwen. Samen met onze partners proberen we bruggen te bouwen tussen de bevolkingsgroepen. Zo staan zij sterker om hun rechten te verdedigen. In Córdoba ondersteunen we een groep van twaalf basisorganisaties (van boeren, inheemsen, vluchtelingen, vrouwen) die permanent samenwerken om hun recht op grond te verdedigen. We doen dit samen met drie grotere, nationale partnerorganisaties die daar de capaciteit voor hebben. In Cauca steunt Broederlijk Delen zes lokale partners, waaronder basisorganisaties die de drie grote bevolkingsgroepen vertegenwoordigen.

Onze partnerorganisaties passen verschillende strategieën toe om mensen een waardig leven te bieden op het platteland: rechtenverdediging, het opbouwen van duurzame alternatieven, lobbywerk en vredesopbouw van onderuit. Deze strategieën versterken mekaar. Op die manier draagt het werk van onze partners bij tot één gemeenschappelijk doel: échte, duurzame vrede op het platteland. Want vrede is maar mogelijk wanneer de mensenrechten van de lokale bevolking worden gerespecteerd, en wanneer de overheid rekening houdt met de specifieke situatie in elke regio en de ontwikkelingsvisie van de lokale bevolking.

Rechtenverdediging

Broederlijk Delen steunt zowel basisorganisaties als mensenrechtenorganisaties en partners met juridische expertise. Zij begeleiden groepen mensen, gemeenschappen en sociale leiders om hun rechten beter te verdedigen. Ze geven hen vorming over de rechten die ze hebben en de betekenis daarvan, en over politieke en juridische mechanismen om die af te dwingen. In sommige gevallen helpen onze partners om een rechtszaak aan te spannen en die ook tot een goed einde te brengen. Tegen illegale praktijken van een bedrijf dat de rechten schendt van een gemeenschap. Of tegen de overheid, wanneer die haar eigen wetten (bv. de Wet 1448 inzake slachtoffers en teruggave van gronden) met de voeten treedt. Of om wetten die de rechten van de bevolking aantasten en bepalingen van de grondwet schenden, aan te vechten voor het Grondwettelijk Hof. De hoofdrol is daarbij altijd weggelegd voor de basisorganisaties van de gemeenschappen.

In andere gevallen zorgen onze partners ervoor dat sociale leiders die ten onrechte vervolgd worden, goede juridische begeleiding krijgen zodat hun recht op verdediging gewaarborgd wordt. Als er voor de nationale rechtbanken geen gerechtigheid te rapen valt, dan doen ze in uitzonderlijke gevallen zelfs een beroep op het Inter-Amerikaans Stelsel voor de Rechten van de Mens. De juridische ondersteuning wordt gecombineerd met andere strategieën: organisatieversterking, want een sterke organisatie is belangrijk om zo'n processen te voeren; en psychosociale begeleiding, zodat

de slachtoffers van het geweld de opgelopen trauma's en de risico's en stress verbonden aan juridische actie beter kunnen verwerken.

Duurzame alternatieven

De eigen levensplannen van lokale gemeenschappen kunnen sterk afwijken van het soort ontwikkeling dat de overheid wil stimuleren. Samen met onze partners geven we zulke lokale alternatieven meer zichtbaarheid en helpen we ze te verspreiden. Zo kunnen deze voorbeelden inspirerend werken voor andere organisaties en gemeenschappen, maar ook voor het overheidsbeleid.

Agro-ecologie als bescherming van het grondgebied

De **boerenorganisatie MCC**⁵⁴ helpt boerenfamilies in het district Cajibío in Cauca om efficiënter en op een ecologisch verantwoorde manier te produceren, om zo de lokale economie en voedselsoevereiniteit te versterken. Ook de inheemse organisatie **CRIC**⁵⁵ en het Afro-Colombiaanse **UOAFROC**⁵⁶ werken rond deze doelstellingen. Broederlijk Delen stimuleert de uitwisseling tussen deze partners. Dat is een beproefde manier om hun werk te verbeteren en van mekaar te leren. Door verschillende lokale initiatieven met mekaar te verbinden, worden die levensvatbaar en krijgen ze meer gewicht als duurzaam economisch alternatief voor de streek.

In Córdoba verdwijnen de traditionele visgronden van de artisanale vissers, door de aanleg van stuwdammen en drooglegging van moerassen door de grote landbouwbedrijven. **ASPROCIG**⁵⁷, een organisatie van kleine boeren en artisanale vissers, heeft een ingenieus systeem uitgewerkt om kleine percelen maximaal te benutten, door een combinatie van landbouw volgens de principes van de agro-ecologie, en visteelt. Die duurzame productie is hun manier om zich aan te passen én zich te verzetten tegen een ontwikkelingsmodel waar de agro-industrie en grootschalige veeteelt vrijwel alle grond in beslag nemen. Ze stelt families in staat om in betere omstandigheden te blijven leven op de (vaak te weinige) grond die ze bezitten. De overschotten worden via lokale markten en winkels verhandeld, en zorgen voor een aanvullend inkomen. Dat motiveert hen ook om te blijven ijveren voor toegang tot voldoende land en voor de bescherming van hun grondgebied. ASPROCIG deelt die ervaring en kennis met basisorganisaties in Córdoba.

54 Movimiento Campesino de Cajibío

55 Consejo Regional Indígena del Cauca

56 Unión de Organizaciones Afrocaucanas

57 Asociación de Productores para el Desarrollo Comunitario de la Ciénaga Grande del Bajo Sinú

Bijeenkomst lokale organisaties in Popayán, Cauca

Politiek werk

Om echt duurzame veranderingen te bereiken, is politieke actie nodig op hogere niveaus. Verschillende partnerorganisaties zetten daarop in. Ze zoeken allianties op regionaal en nationaal vlak, maar ook over de landsgrenzen heen. Broederlijk Delen versterkt het politieke werk van Colombiaanse middenveldorganisaties ook op Europees niveau. Zo zijn we bijvoorbeeld actief lid van het netwerk **OIDHACO**, een samenwerking tussen een twintigtal Europese ngo's. OIDHACO oefent al twintig jaar lang druk uit op de Europese instellingen en de VN-Mensenrechtenraad in Genève, om de mensenrechten hoog op de politieke agenda te houden in Europa en in de politieke relaties tussen de EU en Colombia. Schendingen van rechten worden gedocumenteerd, in het bijzonder wanneer er een verband is met Europees beleid of Europese investeringen in Colombia. Zo beschikken Europese beleidsmakers over informatie uit de eerste hand. Het vredesproces en de opvolging van het vrijhandelsakkoord tussen de EU en Colombia zijn prioriteiten. OIDHACO werkt nauw samen met Colombiaanse netwerken van de civiele maatschappij, en wijst activisten en sociale leiders uit Colombia de weg in de Europese instellingen in Brussel.

Boeren verenigen zich

Jarenlang opereerden de organisaties die de plattelandsbevolking vertegenwoordigen in Colombia, in gespreide slagorde. Dat verzwakte hun capaciteit om het regeringsbeleid rond landbouw en rurale ontwikkeling te beïnvloeden. In 2013 besloten zij de handen in mekaar te slaan, en met een geza-

menlijk eisenplatform naar de regering te stappen. Een grote nationale staking leidde tot de oprichting van de **Cumbre Agraria, Campesina, Étnica y Popular**. Een uniek samenwerkingsverband, dat nog steeds onderhandelt met de regering over een rechtvaardiger beleid, met als prioriteit de verbetering van de levensomstandigheden van de boerenbevolking. Die onderhandelingen verlopen echter moeizaam, want de overheid maakt heel andere keuzes (zoals de ondersteuning van de grootschalige agro-industrie, gericht op export).

Vrouwen bouwen aan vrede

Onze partnerorganisatie **Comunitar** maakte samen met negentien lokale vrouwengroepen een vredesagenda van de vrouwen in Cauca. Vrouwen lijden bijzonder onder het gewapend conflict, dat de dagelijkse en historische discriminatie waar zij mee te maken hebben nog versterkt. De vrouwen benoemen cruciale voorwaarden om te komen tot vrede, zoals de demilitarisering van de samenleving, toegang van vrouwen tot grond en grondbezit, erkenning van specifieke vormen van geweld tegen vrouwen (bv. seksueel geweld dat gebruikt wordt als militaire strategie). De vredesagenda helpt de vrouwen om hun rol in de vredesopbouw te versterken. Het is voor hen een instrument om allianties te sluiten met andere organisaties, om samen invloed uit te oefenen op het beleid.

De Europese Unie en België dragen verantwoordelijkheid

De Europese Unie (EU) speelt vanwege haar politieke en economische relaties met Colombia een belangrijke rol in de grondproblematiek en de opbouw van vrede. Broederlijk Delen vraagt dat politici en bedrijven in deze relaties hun verantwoordelijkheden opnemen op vlak van mensenrechten en de bescherming van het leefmilieu, in lijn met internationale richtlijnen en wetgeving.

De Europese handelsrelaties met Colombia

De Europese Unie is na de Verenigde Staten de voornaamste handelspartner en buitenlandse investeerder voor Colombia. De belangrijkste exportproducten naar de EU (2013) vanuit Colombia zijn petroleum en steenkool (meer dan 70 %), bananen en ander fruit (10,57 %), koffie (4,79 %) en bloemen (1,61 %). Er wordt ook steeds meer palmolie (vooral voor biobrandstoffen) geëxporteerd: 47% van de Colombiaanse palmolie ging in 2012 naar de EU⁵⁸. De belangrijkste exportbestemmingen binnen de EU zijn Spanje (25,78 %), Nederland (24,98 %), Verenigd Koninkrijk (13,44 %), Duitsland (9,27 %) en Italië (7,47 %)⁵⁹. België importeert vooral plantaardige producten (meer dan 85 % van alle Belgische invoer uit Colombia), hoofdzakelijk bananen⁶⁰. De EU voert ook een zogenaamde grondstoffendialoog met Colombia: binnen het grondstoffenbeleid van de EU is Colombia een van de strategische toevoerlanden voor de Europese industrie. Via een specifieke bilaterale diplomatie met deze landen wil de EU haar toevoer veiligstellen⁶¹. In 2013 werd een vrijhandelsakkoord tussen de EU en Colombia voorlopig van kracht. Dat akkoord moet de wederzijdse handels- en investeringsrelaties vergemakkelijken. Het dreigt echter ook conflicten, mensenrechtenschendingen en schade aan het leefmilieu in de hand te werken, zoals een impactstudie in opdracht van de Europese Commissie zelf waarschuwt⁶², gezien de ongelijke handelsrelatie tussen Colombia de EU, die vooral gericht is op groot-schalige export van grondstoffen vanuit het land.

58 http://www.procolombia.co/sites/default/files/cartilla_2_-_agroindustria.pdf

59 http://eeas.europa.eu/delegations/colombia/eu_colombia/trade_relation/bilateral_trade/index_es.htm

60 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

61 http://ec.europa.eu/growth/sectors/raw-materials/specific-interest/international-aspects/index_en.htm

62 http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/april/tradoc_146014.pdf

Kleine boeren in Colombia dreigen bovendien de grootste slachtoffers te worden van dit vrijhandelsbeleid, door de ongelijke concurrentie met landbouwimport uit de EU (bv. van melk) en het bevoordelen van de grote agro-industrie in Colombia, onder meer via strikte fytosanitaire normen en regelgeving omtrent zaaigoed, waardoor het boeren verboden of onmogelijk gemaakt wordt hun traditionele zaden te gebruiken en uit te wisselen. Deze regelgeving werkt vooral in het voordeel van grote multinationals als Monsanto, die op die manier een (quasi)monopolie kunnen installeren op de zadenmarkt⁶³.

De rol van Europese investeringen

De EU is na de VS de belangrijkste buitenlandse investeerder in Colombia, met het Verenigd Koninkrijk als grootste Europese investeerder⁶⁴. De oliesector en de mijnbouw trekken de meeste buitenlandse investeringen aan (47 % in 2013)⁶⁵ en talrijke grote internationale grondstoffenbedrijven zijn al actief in het land (Glencore, AngloGold Ashanti, AngloAmerican, BHP Billiton, Emerald Energy, Rio Tinto, Shell, e.a.). Met het Nationaal Ontwikkelingsplan 2014-2018 hoopt de Colombiaanse regering de komende jaren nog meer buitenlandse investeringen te kunnen aantrekken om de 'mijnbouw- en energielocomotief' en de grootschalige landbouw verder te stimuleren. Dit soort handels- en investeringsrelaties houden gezien de sectoren waarop ze gericht zijn, en in de context van het gewapend conflict in Colombia, ernstige risico's in op vlak van de mensenrechtenimpact van bedrijven die in het land investeren of producten importeren uit Colombia.

Ook België versterkt de economische banden met Colombia. In oktober 2014 vond een handelsmissie naar Colombia plaats met vertegenwoordigers van Belgische bedrijven. Het Belgisch Agentschap voor Buitenlandse Handel promoot naar de Belgische bedrijfs wereld vooral de investeringsopportuniteiten in de agro-industrie-, constructie- en energiesectoren⁶⁶. Vandaag al zijn verschillende Belgische bedrijven actief in Colombia, onder meer in grote infrastructuurprojecten zoals havens.

Beleidsaanbevelingen

In de politieke dialoog met Colombia hebben Europese en Belgische politici steeds hun engagement uitgesproken voor het toezicht op de mensenrechtensituatie en voor vredesopbouw in het land⁶⁷. Na een Europees-Latijns-Amerikaanse top in Brussel in juni 2015 communiceerde de EU ook dat ze een fonds wil oprichten om de post-conflictfase in Colombia te ondersteunen van zodra een definitief vredesakkoord bereikt wordt. De EU rekent hierbij ook op bijdragen van de lidstaten⁶⁸. In de context van deze politieke en handelsrelaties roept Broederlijk Delen Europese en Belgische beleidsmakers op om hun verantwoordelijkheid te nemen en duurzame en rechtvaardige vrede in Colombia te ondersteunen.

63 Wet 970 (2010) maakt het gebruik van lokale en traditionele zaadvariëteiten illegaal - zie <http://www.leyesdesemillas.com/colombia/comercio-de-semillas/>

64 http://eeas.europa.eu/delegations/colombia/eu_colombia/trade_relation/investment/index_es.htm

65 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

66 Colombia: landenstudie Agentschap voor Buitenlandse Handel, 2014.

67 Zie bv. http://diplomatie.belgium.be/nl/Newsroom/Nieuws/Perscommuniqués/buitenlandse_zaken/2014/10/nl_221014_vredesproces_colombia.jsp

68 https://ec.europa.eu/europeaid/la-ue-toma-mas-medidas-en-favor-de-la-paz-en-colombia_en

Specifiek vragen we dat België en de EU:

1 Verzekeren dat de activiteiten van Belgische en Europese bedrijven in Colombia, en de import uit het land, niet bijdragen tot mensenrechtenschendingen zoals gewelddadige grondtoe-eigening.

In lijn met internationale richtlijnen (zoals de Ruggie-principes van de VN en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen) moeten bedrijven het zogenaamde zorgvuldigheidsprincipe (*due diligence*) toepassen. Bedrijven moeten mogelijke mensenrechtenrisico's in kaart brengen, en waar nodig actie ondernemen om deze risico's te vermijden of te remediëren. Het recht op voorafgaande, vrije en geïnformeerde raadpleging van inheemse gemeenschappen moet ten allen tijde gerespecteerd worden. Indien rechten geschonden worden door bedrijfsactiviteiten, hebben slachtoffers recht op toegang tot rechtspraak en remediëring. Nationale overheden hebben de verantwoordelijkheid om toe te zien op de activiteiten van bedrijven die afkomstig zijn uit hun land.

Vandaag bestaan er enkel vrijwillige richtlijnen voor de verantwoordelijkheden van bedrijven op vlak van mensenrechten. Die volstaan niet. Wereldwijd vinden immers nog steeds schendingen van rechten door bedrijven plaats, waaronder ook de vervuiling of vernieling van het lokale leefmilieu van gemeenschappen. Broederlijk Delen benadrukt dan ook dat er op verschillende niveaus nood is aan bindende wetgeving rond bedrijven en mensenrechten. Concreet kan België een rol spelen door werk te maken van een verregaand Nationaal Actieplan Bedrijven en Mensenrechten en processen op internationaal niveau te steunen, zoals de uitwerking van een bindend VN-verdrag omtrent Bedrijven en Mensenrechten. België en de EU hebben daarnaast ook de verantwoordelijkheid om mee te waken over de naleving van de doelstellingen rond duurzame ontwikkeling in het vrijhandelsakkoord met Colombia. Dit verdrag zal ervoor zorgen dat de handels- en investeringsrelaties met het land toenemen.

2 Het middenveld en mensenrechtenverdedigers in Colombia de nodige ondersteuning en bescherming bieden als cruciale spelers in de opbouw van vrede vanuit het platteland.

Het middenveld en mensenrechtenactivisten spelen een cruciale rol in de verdediging van rechten van gemeenschappen met betrekking tot hun grondgebied, in het bijzonder in het proces van vredesopbouw in Colombia. De EU-richtlijnen rond mensenrechtenverdedigers bieden een concreet instrument dat België en de EU kunnen gebruiken om via de politieke relaties zichtbaarheid en bescherming te verlenen aan het werk van activisten en leiders van sociale organisaties. Belgische en Europese beleidsmakers kunnen hen op internationaal niveau een forum geven, concrete cases van bedreigde en vervolgte mensenrechtenactivisten actief opvolgen, waar nodig dringende beschermingsmaatregelen nemen, en financiële steun verlenen aan het middenveld in Colombia.

3 Aandringen op het recht van inheemse, Afro-Colombiaanse en boerengemeenschappen om op hun grondgebied te kunnen blijven wonen.

Deze bevolkingsgroepen hebben het zwaarst geleden onder het decennialange conflict. Ze hebben volgens internationale en nationale wetgeving recht op compensatie en op een waardig leven op hun grondgebied. Bovendien hebben zij het recht om mee te beslissen over de ontwikkeling van hun leefomgeving, inclusief de economische activiteiten die er plaatsvinden. De Wet van 2011 omtrent Slachtoffers en Teruggave van Gronden is een belangrijke stap vooruit, maar verschillende obstakels verhinderen de effectieve implementatie van deze wet. In de politieke dialoog met Colombia moet de internationale gemeenschap aandringen op bijkomende inspanningen van de Colombiaanse overheid met betrekking tot effectieve compensatie van de slachtoffers, het respect voor hun specifieke rechten als plattelandsgemeenschappen en de duurzame verbetering van hun levensomstandigheden.

Vormingswerk door UOAFROC in Cauca

Boerenorganisatie Movimiento Campesino de Cajibío in Cauca.

Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
tel.: 02.502.57.00
fax: 02.502.81.01
rek.nr.: BE12 0000 0000 9292

Broederlijk Delen
OMDAT HET ZUIDEN PLANNEN HEEFT

www.broederlijkdelen.be